

OLOMOUČTÍ HODINÁŘI A JEJICH VÝROBKY VE SBÍRKÁCH VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

Mgr. Radim Himmler

Hodinářská výroba v Olomouci má bohaté tradice a její počátky sahají až do druhé poloviny 14. století. Město Olomouc lze označit vedle Prahy za jedno z nejvýznamnějších center hodinářské výroby v českých zemích. Historické působení hodinářů ve městě dokládají archivní prameny i dochované hmotné předměty. Význam Olomouce jako hodinářského střediska podtrhuje také fakt, že na zdejší radnici byl nejpozději od konce 15. století umístěn orloj.

Nejstarší písemná zmínka o existenci hodináře v Olomouci pochází z roku 1392, kdy je uveden jistý Mikuláš jako „rector orologii“, tedy správce a údržbář městských věžních hodin. V roce 1468 bylo v Olomouci asi 8 hodinářů, jen o něco méně než v Praze. Od počátku 16. století pak máme doloženu přítomnost hodinářů ve městě souvisle a nepřetržitě a v průběhu následujících čtyř století jich ve městě prokazatelně působilo nejméně 92.

Mezi ostatními řemeslníky středověkého města patřili hodináři vždy k méně početným, ale zato vysoce specializovaným řemeslům, vyžadujícím zručnost, důvtip a vynalézavost. Tak jako ostatní řemeslníci, organizovali se i hodináři v ceších. Zpočátku neměli hodináři samostatný cech a byli obvykle spojováni s příbuznými řemesly zabývajícími se jemnou mechanikou. K roku 1619 se datuje zmínka o společném cechu se zámečníky. Z cehovních artikulí potvrzených městskou radou 13. února 1671, které navazovaly na starší cehovní pravidla z roku 1574, vyplývá, že hodináři patřili šroubkaři. V roce 1750 bylo v tomto společném cechu organizováno 8 hodinářů, 8 zámečníků, 3 puškaři a 1 šroubkař. Ve 2. polovině 18. století hodináři tvořili společný cech již pouze s puškaři, což dokládají artikule potvrzené městskou radou v roce 1779. Samostatný cech hodinářů je v Olomouci poprvé doložen teprve od roku 1793. Existenci samostatného cechu hodinářů dokládá i dochovaný typář (pečetidlo), který má horní části pečetního pole uprostřed zobrazeny stolní sloupkové hodiny, po stranách pak dvoje kapesní hodinky, pod nimiž je letopočet 1805. V roce 1833 pracovalo v Olomouci 8 hodinářů a jeden výrobce hodinových skříní.

V cehovních artikulích jsou zachyceny podmínky pro přijetí do cechu i složení mistrovských zkoušek. Učební doba činila tři, později čtyři roky a za udělení mistrovského práva musel uchazeč zaplatit v roce 1737 10 mor. tolarů. Jako mistrovský kus musel hodinář malých hodin zhotovit přenosné hodiny se čtvrtovým bicím zařízením, s opakovacím zařízením a se zařízením na vypnutí bití, přičemž každá ručička musela mít samostatný převod a spolu se čtvrtovou ručkou měly jít všechny najednou. Hodiny také měly zobrazovat fáze měsíce a slunce, zvěrokruh, délku dne a noci. Hodinář velkých hodin měl jako mistrovský kus zhotovit věžní hodiny se čtvrtovým bicím zařízením a s pohonom závažími.

Dělení na hodináře velkých (Grossuhrmacher) a malých (Kleinuhrmacher) hodin má své počátky v druhé polovině 14. století, kdy došlo v rámci specializace řemesel k odtržení zámečníků

* do sdruženého cechu spolu se zámečníky, puškaři, pilníkáři a

od kovářů. Rozměrné věžní hodiny se vyráběly kovářskými technologiemi, zatímco drobnější přenosné hodiny spadaly do jemnější práce zámečnické. Přestože v cechovních artikulích byli velko a malohodináři teoreticky odděleni, v praxi často ve svých dílnách vyráběli hodiny všech typů od nejmenších kapesních po největší věžní stroje. Specifikem Olomouce pak bylo i to, že hodináři byli kromě péče o přesnost městských věžních hodin pověřováni i údržbou orloje, což také stíralo rozdíl mezi velkými a malými hodináři. Jsou také doklady o tom, že hodiny dokázali zhotovit a často na vynikající úrovni i řemeslníci jiných profesí. V roce 1522 jsou zmiňovány hodiny od Hanse Fiedlera, zlatníka v Olomouci. Zámečník Joseph Stänzel vyrobil někdy v 3. čtvrtině 18. století nástenné kovové hodiny. Andreas Thiele, který je u Nathera uváděn jako pasíř (Gürtler), signoval kapesní hodinky s vřetenovým kroužkem z 80. let 18. století.

S početnými hodinami, které vznikly v olomouckých hodinářských dílnách, se můžeme setkat v mnoha veřejných i soukromých sbírkách nejen v Česku, ale i v zahraničí.

Odhlédneme-li od nejstarších dochovaných součástek mechanismu olomouckého orloje, jsou nejstaršími dosud známými hodinami olomoucké provenience stolní hodiny monstrancového typu signované „Peter Camaler in Olmütz“, které pocházejí z 20. – 30. let 17. století. Tyto hodiny se dnes nacházejí v Historisches Museum v Basileji, kam je v roce 1982 spolu s celou kolekcí starožitných hodin věnoval soukromý švýcarský sběratel Carl Nathan-Rupp z Binningenu.

Ve sbírce historických hodin Vlastivědného muzea v Olomouci je uloženo přes čtyři desítky hodin a hodinek signovaných jmény olomouckých hodinářů. Tyto předměty jsou cennými hmotnými doklady úrovně řemeslné práce místních výrobců. Výrobky pocházejí z časového období od 17. do 20. století a reprezentují všechny základní druhy a typy hodin od strojů věžních hodin přes hodiny stolní, nástenné, až po kapesní hodinky. Všechny tyto dochované výrobky zapadají do kontextu dobové produkce vyspělých hodinářských center v Evropě, jak po stránce slohového vývoje hodinových schránek, tak z hlediska uplatňování technických novinek v hodinových mechanismech. Hodináři z celé Evropy, zejména z Bavorska, Rakouska a Švýcarska přicházeli do Olomouce na svých tovaryšských cestách, přinášeli nové poznatky a mnozí se zde i usadili a obohacovali tak tradice místního hodinářství.

V následujícím textu bude uveden výběrový přehled nejvýznamnějších dochovaných výrobků olomouckého původu s uvedením stručných informací o jejich autorech.

Z představitelů hodinářského řemesla v minulosti Olomouce je na úvod třeba zmínit jméno Hanse Pohla. Tento hodinář pocházel z Olešnice ve Slezsku a v písemných pramenech se jeho jméno v Olomouci uvádí od počátku 60. let 16. století. Pohl se staral o dvoje věžní hodiny na radnici a na věži u sv. Michala. V 70. letech 16. století se podílel na velké rekonstrukci olomouckého orloje, na které spolupracoval s profesorem vídeňské univerzity, významným matematikem, kartografem a osobním lékařem císaře Maxmiliána II. Pavlem Fabriciem. Po Pohlově smrti v roce 1584 byl pořízen inventář jeho pozůstatlosti, kde kromě zařízení dílny a bytu zaujme bohatá hu-

manistická knihovna s knihami z nejrůznějších oborů včetně astronomie. Lze předpokládat, že Pohl vyrobil veškeré železné součásti mechanismu orloje. Z dochovaných hmotných předmětů je zřejmě jeho prací soukolí astronomické části orloje (ozubená kola pro pohyb astrolábu a ukazatelů měsíce a slunce) a také podkladová kostra Fabriciovy sítě astrolábu.

Mimořádnou památkou olomoucké provenience je stolní orlojík augsburského typu ze závěrečné třetiny 17. století. Jde o mistrovské dílo vynikající úrovně technických detailů stroje i dokonalého rytéckého zpracování schránky. Výtvarná výzdoba i obsažené časové, kalendární a astronomické údaje jsou pozoruhodným dokladem ideových přechodů od renesance k baroku i prolínání starých a nových způsobů měření času. Neznáme bohužel přesné jméno výrobce těchto stolních věžových astronomických hodin. Kryptogram se signaturou „Gross Vhrmacher in Olmütz“ ani erb umístěný na ozdobném převýšení schránky se dosud nepodařilo identifikovat. Jako možní autoři by mohli připadat v úvahu hodináři činní v Olomouci v poslední třetině 17. století a na počátku 18. století: Kristian Haidt, Georg Dressher či Georg Hans Sommer.

Z 18. století se již dochovalo větší množství historických hodin, které již vytvářejí bohatší soubor typů hodin a počet zastoupených hodinářských dílen dosahuje téměř desítky.

Z počátku 30. let 18. století pochází stříbrné kapesní hodinky s tlačeným a prolamovaným pouzdrem, signované „Joan Hieff in OLLMITZ“. Hodinář malých hodin Johann Hieff pocházel z Rotterhausenu v Bavorsku a olomouckým měšťanem se stal 19. ledna 1733. Byl majitelem domu v ulici 8. května 6. V roce 1738 vykonával funkci přísežného cechu. Zemřel 28. září 1740 ve věku 46 let.

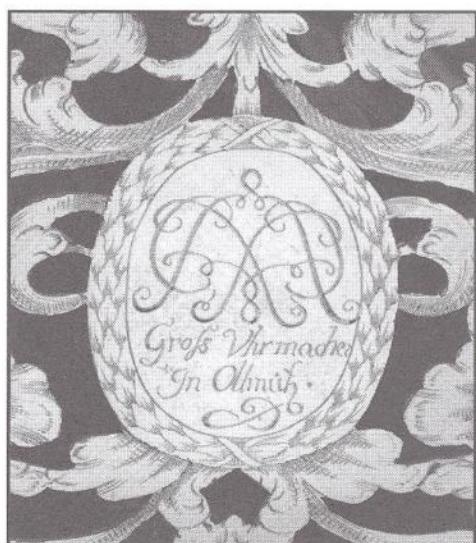
Dalším tvůrcem barokních kapesních hodinek byl Thomas Lampel, původem z Götterhausenu v Bavorsku, který se stal olomouckým měšťanem 1. února 1759. Nedávným přírůstkem do sbírky VMO byla koupě jeho stříbrných kapesních hodinek s emailovým číselníkem, signovaných „Thom Lampl à Olmütz“.

Nejfrekventovanějším typem hodin této doby byly stolní skříňkové hodiny, tzv. staroněmeckého typu (Altdeutsch). Do hranolovité prosklené dřevěné schránky zakončené mansardovou stříškou, obvykle s držadlem, býval umístěn hodinový stroj s mosaznou, segmentově zakončenou přední deskou s číselníkem. Od 2. čtvrtiny do konce 18. století tvoří tyto hodiny ve sbírce VMO souvislou řadu a lze na nich dobře sledovat slohové proměny. Přestože podoba tohoto hodinového typu byla zdánlivě konvenční, ne najdeme mezi nimi ani jedny hodiny shodné provedením stroje i schránky, co do velikosti, povrchové úpravy či ozdobných detailů. Tyto drobné odlišnosti lze pozorovat i v rámci jedné dílny.

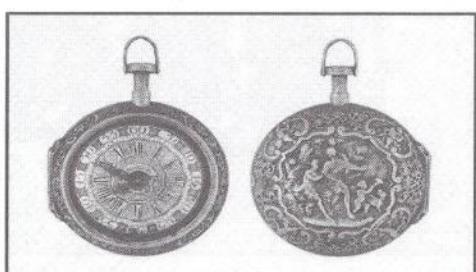
Z olomouckých hodinářů tohoto období uvedeme Martina Vogta, tvůrce rozmanitých typů barokních hodin, který byl v Olomouci činný zhruba ve druhé čtvrtině 18. sto-

Stolní orlojík, sign. „Gross Vhrmacher in Olmütz“, 17. století, VMO, inv. č. CH 1168. Foto Pavel Rozsíval.

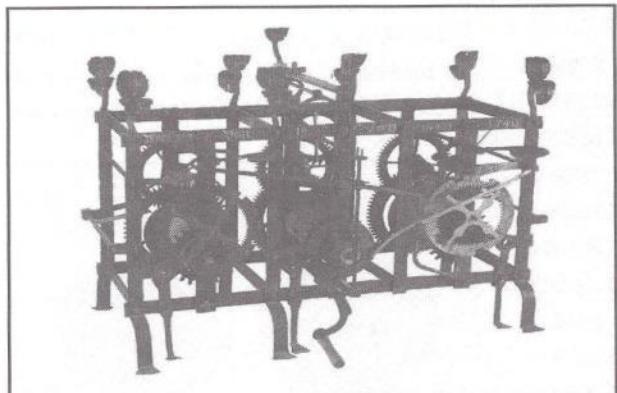
Detail signatury na stolním orlojíku, sign. „Gross Vhrmacher in Olmütz“, 17. století, VMO, inv. č. CH 1168. Foto Pavel Rozsíval.

Kapesní hodinky s tlačeným a prolamovaným pouzdrem, sign. „Joan Hieff in OLLMITZ“, počátek 30. let 18. století, VMO, inv. č. CH 45. Foto Pavel Rozsíval.

Stojací podlahové hodiny, sign. „Martin Vogt Inn Ollmütz“, 2. čtvrtina 18. stol., VMO, inv. č. CH 508. Foto Pavel Rozsíval.

Stroj věžních hodin z kostela v Pohořelicích, sign. „Marttinus Vogt in Ollmitz Anno 1740“, VMO, inv. č. CH 1443. Foto Pavel Rozsíval.

tí. Pocházel z města Schruns v západních Tyrolích a vyučil se v Pasově. Mistrem v Olomouci se stal 24. května 1729 a měšťanem 19. ledna 1730. Ve své dílně v Pavelčákově ulici 19 vyráběl věžní, stolní i stojací hodiny a vychoval řadu učňů (F. X. Bayer, J. G. Gemple). Zemřel 28. dubna 1745 ve věku 40 let. Martinem Vogtem je ve sbírce VMO signováno celkem pět exemplářů. Jedny stolní skříňkové hodiny, dvoje stojací podlahové hodiny a dva kované stroje věžních hodin datované 1737 a 1740. Tento soubor dokládá mnohostrannost Vogtovy hodinářské dílny a potvrzuje tezi, že hranice mezi velkými a malými hodináři byl v praxi mnohdy nejasná.

Další početněji zastoupenou produkcí jedné dílny je soubor sedmi kusů stolních skříňkových hodin Vogtova zetě Franze Xavera Bayera. Hodinář velkých hodin F. X. Bayer pocházel z Feldkirchu v Tyrolsku a do Olomouce přišel asi v roce 1743. Vyučil se ve Vogtově dílně a po jeho smrti si vzal jeho dceru Rosu a získal tak dům s dílnou v Pavelčákově ulici 19. V roce 1746 se stal mistrem a 2. června téhož roku i olomouckým měšťanem. V roce 1765 získal funkci přísežného cechu. Zemřel 3. června 1771.

V kontinuitě původní Vogtovy dílny pak pokračoval Johann Georg Hollmayer, který pocházel z Vídni, a který si vzal vdovu Rosu Bayerovou, a následně se stal 31. července 1775 olomouckým měšťanem. Hollmayer opravoval věžní hodiny na kostele sv. Václava. Hollmayerovu produkci zastupuje ve sbírce VMO jediný předmět a to stroj stolních skříňkových hodin, signovaný „Johann Georg Hollmayr in Olmütz“.

Dalším autorem stolních skříňkových hodin byl hodinář velkých hodin Tobias Ebner, který pocházel Kremsu v Dolních Rakousích a mistrem se stal v roce 1723. Od ledna roku 1737 bydlel v Pavelčákově ulici 8. Zemřel 13. června 1742.

Stroj skříňkových hodin, signovaný „Pavliz: Ollmütz“ vyrobil Jan Pavlíček, původem ze Žeravice na Buchlovsku, který se stal v roce 1745 mistrem velkých hodin a olomouckým měšťanem 10. března 1746. Vlastnil dům na Žerotínově náměstí 12. V roce 1773 zhotovil nové věžní hodiny pro olomouckou radnici. Zemřel v roce 1778.

Andreas Kugler pocházel přímo z Olomouce a měšťanem se stal 10. října 1787. Od roku 1796 byl majitelem domu ve Ztracené ulici 10. Od Kuglera pocházejí kromě stolních skříňkových hodin s emailovým číselníkem, signovaných „Andreas Kugler in Ollmütz“, také stříbrné kapesní hodinky klíčové s vřetenovým krokem.

Posledním z tvůrců stolních skříňkových hodin, jehož signovaný výrobek se dochoval ve sbírce VMO je Sebastian Ecker, který pocházel z Vídne a olomouckým měšťanem se stal 23. května 1793. Byl majitelem domu na Dolním náměstí 35. Navíc se ve sbírce VMO nachází i pozoruhodné stolní hodiny s automaty v podobě stylizované olomoucké radnice, jejichž stroj nese též Eckerovu signaturu.

V období 1. poloviny 19. století charakterizované nástupem empíru a následně biedermeieru jsou již hodinové stroje ovlivňovány zejména vídeňskou produkcí. Z typů hodin převažují stolní sloupkové hodiny a objevují se i nástěnné hodiny obrazové a rámové.

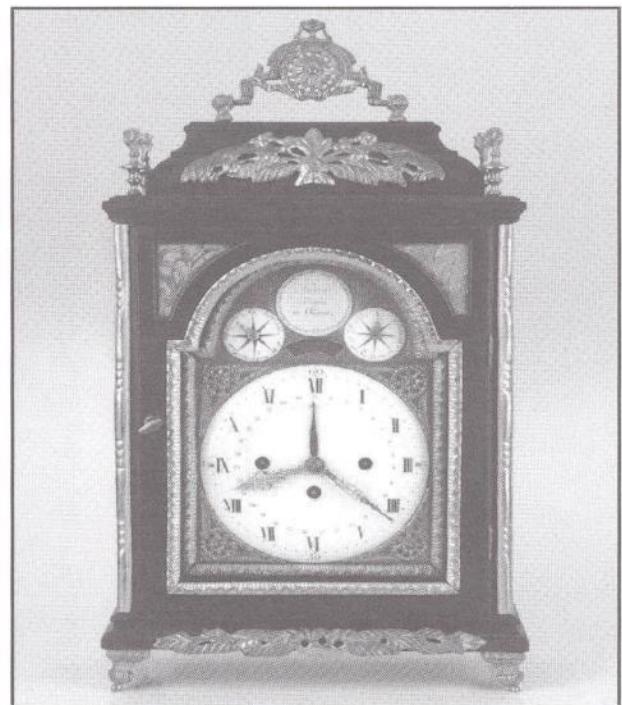
Empírový styl reprezentují dvoje stolní hodiny s dřevěnými černě leštěnými skříňkami signované „Joseph Nowack in Olmütz“. Jejich autor byl olomouckým rodákem a měšťanem se stal 17. srpna 1813. Vlastnil dům v Denisově ulici 30.

Autor stolních hodin s alabastrovými sloupy, signovaných „Peter Hader in Olmutz“, byl původem z Friedbergu v Bavorsku a olomouckým měšťanem se stal 4. července 1817. Od 26. května 1829 byl majitelem domu v Ostružnické ulici 23.

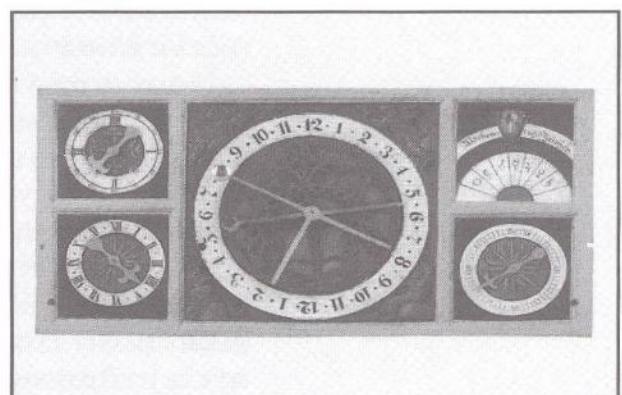
Zajímavým předmětem ve sbírce VMO je model střední, astronomické části olomouckého orloje, který odpovídá návrhům na opravu orloje, které na přelomu 20. a 30. let 19. století zpracoval hodinář Ludwig Leowill, který byl původem z Olomouce, měšťanem se stal 1. května 1821 a vlastnil dům v Denisově ulici 3.

Stolní sloupkové hodiny signované „Franz König in Olmütz“ a datované tuší na vnitřní straně zadního krytu do roku 1857 dokládají přežívání forem sloupkových hodin i přes polovinu 19. století.

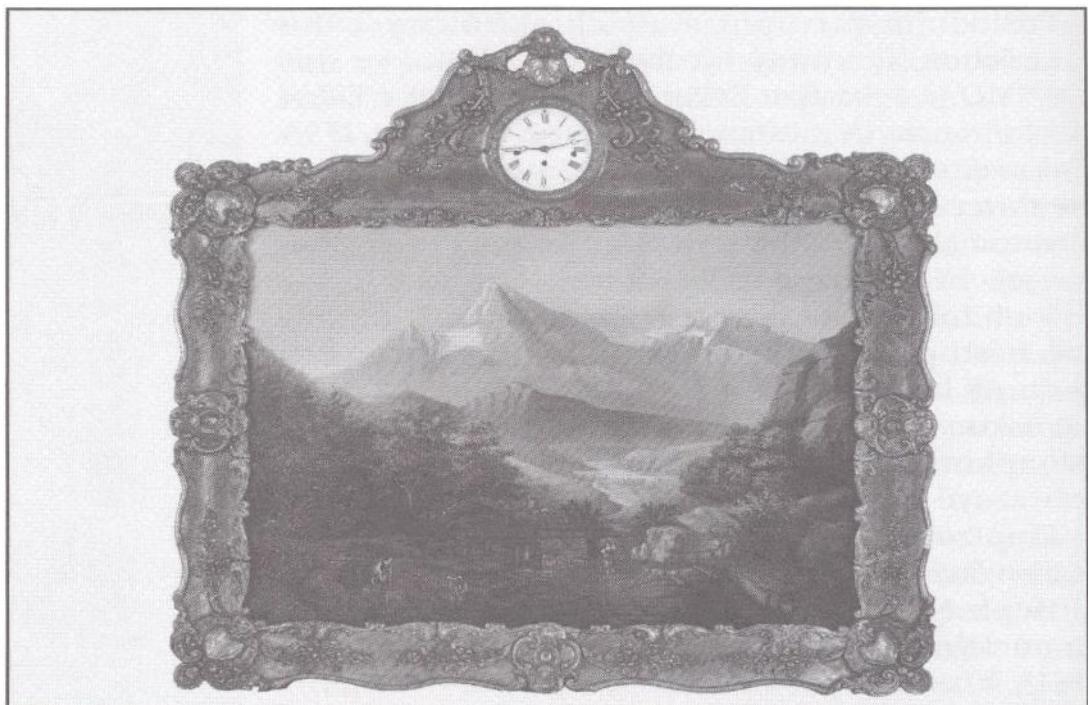
Další hodinářská dílna je ve sbírce zastoupena početnějším souborem předmětů, zahrnujícím rozmanité typy hodin. Jedná se o hodinářskou rodinu Raddů, jejíž členové kromě Olomouce působili také v Prostějově. Josef Radda st. se stal měšťanem 18. dubna 1843. Byl majitelem domu v Ostružnické ulici 7. Josef Radda ml. se stal měšťanem 20. června 1859. Od 4. října 1860 byl majitelem domu v Sokolské ulici 37. U jednotlivých dochovaných hodin není snadné jednoznačně určit, zda autorem byl otec či syn. Dochovalo se celkem sedm kusů různých typů hodin signovaných obvykle „Josef Radda Olmütz“: stroj vsazený do klasicistní schránky z 18. století se zlacenou figurální dřevořezbou (motiv bohyně Diany), nástěnné obrazové hodiny s motivem alpské krajiny, nástěnné rámové hodiny s bílým plechovým číselníkem, stolní hodiny kovové a zlaté kapesní hodinky. Z této více méně sériové produkce se vymykají poslední dva kusy z 60. – 70. let 19. století, které jsou ozdobou expozice „Od orloje k hodinám“, a které lze připsat Josefovi Raddovi mladšímu. Jsou

Stolní hodiny skříňkové, sign. „Andreas Kugler in Ollmütz“, 80.–90. 18. století, VMO, inv. č. CH 86. Foto Pavel Rozsíval.

Model střední části olomouckého orloje s astrolábem, podle návrhu hodináře Ludwiga Leowilla, počátek 30. let 19. století, VMO, inv. č. CH 79. Foto Pavel Rozsíval

Nástěnné hodiny obrazové, sign. „Josef Radda IN OLMÜTZ“, 2. čtvrtina 19. století, VMO, inv. č. CH 261. Foto Pavel Rozsíval.

to stolní světové hodiny s figurálním motivem tří Grácií a horizontálně umístěným prstencovým číselníkem a interiérové astronomické hodiny (stolní orlojík) s malovaným motivem dvou učenců, astronomickým číselníkem, kalendářem a pěti menšími číselníky datovýma časovými. Tento originální orlojík byl zjevně inspirován „velkým“ olomouckým orlojem.

Od poloviny 19. století dochází k úpadku kvality hodinářského řemesla. Se zrušením cehovní malovýroby v souvislosti s novým živnostenským zákonem (platnost od 1. května 1860) a s nástupem industrializace se z hodinářské produkce vytrácí invence a jedinečnost. Hodiny a hodinky jsou většinou montovány z dodávaných průmyslově vyrobených součástek a opravy jsou realizovány z unifikovaných náhradních dílů. Hodináři se z originálních výrobů stávají spíše prodeavači klenotů či opraváři.

Hmotné předměty ve sbírce VMO z konce 19. století a první poloviny 20. století nepředstavují žádný ucelenější soubor. Jde většinou o běžné, strojově vyráběné hodiny s neokázaným funkčním provedením schránek. Ve sbírce jsou zastoupeny výrobky následujících hodinářů:

Theodor Jankowsky, hodinář a obchodník se zlatnickým zbožím, natahoval a udržoval městské věžní hodiny. Měšťanem Olomouce byl od 14.2.1887, vlastnil dům v Ostružnické ulici 13. Signaturou „Theodor Jankowsky in Olmütz“ na emailovém číselníku jsou opatřeny nástěnné hodiny, zv. pendlovky z doby kolem roku 1900. Štítky se jménem T. Jankowského se nacházejí i na dvou předmětech, které sám nevyrobil. Svůj štítek, zřejmě při instalaci, umístil na stroj věžních hodin vyrobený firmou Ludvík Hainz v Praze. Další štítek upomínající na provedenou opravu v roce 1904 je umístěn na horní desce stolního orlojíku z pracovny olomouckého starosty, z doby kolem roku 1680.

Signatura „Anton Grasse Olmütz“ je umístěna na emailovém číselníku nástěnných hodin, zv. pendlovky. Německý hodinář A. Grasse je v adresářích zmiňován poprvé jako hodinářský pomocník roku 1899. Od konce 90. let 19. století pobýval v Ostružnické ulici 5, později ve Ztracené 30, ve 30. letech 20. století je uváděn na Dobrovského 17.

Signatura „Hans Illichmann, Olmütz“ se nachází na modelu švýcarského kotvového kroku s bimetalickou setrvačkou a válcovým vláskem, vyrobeném v německé hodinářské škole v Glashütte.

V Samotiškách u Olomouce (č.p. 114) měl dílnu od počátku 20. století do roku 1945 hodinář Jindřich Spáčil. Tento zručný hodinář instaloval na okolní kostely věžní hodiny (např. v Dolanech), ale montoval i kapesní hodinky, jak dokládají dochované kapesní hodinky, signované „J. Spáčil, Samotišky“ z doby po roce 1900.

Alois Petrlák založil roku 1895 prodejnu s hodinářským a zlatnickým zbožím. Firma sídlila v nárožním domě na Horním náměstí č. 17 (dům Ústřední záložny rolnické). Signaturou „Al. Petrlák v Olomouci“ jsou opatřeny nástěnné kovové talířové hodiny zhruba z 20. let 20. století.

Známá firma hodináře Antonína Štancla byla založena na začátku 2. desetiletí 20. století a později sídlila na adrese Ztracená 38. Ve sbírce je zastoupen stolní budík Alfa, signovaný na číselníku „Antonín Štancl hodinář...“, asi z 30. let 20. století.

Německý hodinář Blasius Schuster, který měl provozovnu ve Ztracené ulici 29 vytvořil někdy ve 2. čtvrtině 20. století interiérový orloj, který je příkladem originální rukodělné hodinářské práce. Ve Vlastivědném muzeu v Olomouci je uchovávána schránka tohoto orloje s početnými číselníky světového času, kalendáriem a planetáriem. Původní vnitřní mechanismus – mateřské hodiny si autor po 2. světové válce odvezl do Německa.

V závěru 19. a 1. polovině 20. století fungovala v Olomouci řada dalších firem zabývajících se prodejem a opravou hodin a hodinek. Z dobových adresářů a reklamní inzerce uvedeme například: Jan Blaha, Denisova 47, Karel Gödrich, Ostružnická 13, Antonín Kočí, Denisova 6, Inocenc Koš, Horní nám. 27, Karel Murla, Ostružnická 29, Hans Neumann, Ostružnická 44, Konrad Schuster, 1. máje 14, Eduard Živný, Horní nám. (podloubí radnice).

Soubor historických hodin olomoucké provenience doplňkově dokreslují i další dochované výrobky pocházející z menších měst na Olomoucku. Pro šternberský augustiniánský klášter byly Italem Fasellim v roce 1773 vyrobeny sluneční obzorníkové hodiny. Z první poloviny 19. století pocházejí stolní sloupkové hodiny signované „Franz Flanke Sternberg“. V Uničově vyráběl v druhé polovině 18. století stolní hodiny Ignatz Kreutzer a v polovině 19. století zde založil průmyslovou výrobu věžních hodin Eduard Thöndel. V Mohelnici a Litovli působila v průběhu 19. století rodinná hodinářská dílna Karla Balzarecka.

Kromě archivních a hmotných dokladů o letité a rozvinuté činnosti hodinářů a jejich cechu podtrhuje význam Olomouce jako hodinářského centra také fakt, že na severním průčelí zdejší radnice byl nejpozději od konce 15. století umístěn orloj. Spolu se starším a slavnějším pražským orlojem šlo o jediné dva středověké orloje v českých zemích. Orloj lze definovat jako umělecky ztvá-

něné veřejné hodiny, které kromě základních časových údajů znázorňují také pohyb nebeských těles, a které jsou často důmyslně doplněny o zábavné pohyblivé figury a zvukové projevy. Vznik orloje nutno chápat jako vrchol hodinářské zručnosti, jeho výroba a údržba vyžadovala značné technické, astronomické i umělecké znalosti a dovednosti, kterých se mohli zhodit jen mimořádní hodinářští odborníci. V průběhu staletí prošel olomoucký orloj několika etapami přestaveb, na kterých se podíleli i místní hodináři a umělci. Více než vnitřního mechanického systému, který se podstatněji neměnil od konce 16. století až do roku 1898, se tyto proměny dotýkaly zejména vnější umělecké výzdoby orloje. Její podobu ovlivnily různé umělecké slohy od gotiky po novogotiku a její obsah utvářely různé ideologie panujících režimů. Bohužel nejvýraznějším zásahem byla poslední, zcela ahistorická přestavba ve stylu tzv. socialistického realismu v letech 1947 – 1955, při které byla původní výzdoba snesena a umístěna do muzea. Nyní jsou historické součásti z různých etap vývoje olomouckého orloje vystaveny v expozici VMO „Od orloje k hodinám.“

Literatura:

- Fischer, Karl: Die Uhrmacher in Böhmen und Mähren zur Zeit der Gotik und Renaissance, Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum, Bd. 7, München 1966, s. 27 – 58.
- Čermák, Miloslav – Mádle, Jaroslav: Stolní astronomický orloj olomouckého výrobce, Zprávy VÚO 148/1970, s. 21.
- Čermák, Miloslav – Mádle, Jaroslav: Stroj věžních hodin z roku 1737, Zprávy VÚO 150/1971, s. 13 – 14.
- Čermák, Miloslav, Příspěvek k dějinám hodinářství na Moravě. Olomoučtí hodináři v minulosti, Studia Comeniana et Historica č. 3, II/1972, s. 115 – 155.
- Čermák, Miloslav: Pozůstalost hodináře Jana Pohla, Okresní archiv v Olomouci 1973, s. 36 – 38.
- Šimková, Anežka: Problematika historických hodin a doklady vývoje olomouckého hodinářství, disertační práce FFUP 1976, Archiv UP č. 3097/1.
- Čermák, Miloslav: Nejstarší přenosné hodiny olomouckého výrobce, Okresní archiv v Olomouci 1977, s. 124 – 127.
- Šimková, Anežka: Nejstarší zpráva o olomouckém orloji, Okresní archiv v Olomouci 1977, s. 116 – 118.
- Čermák, Miloslav: Olomoucký hodinář Martin Vogt, Okresní archiv v Olomouci 1982, s. 110 – 116.
- Šimková, Anežka – Horský, Zdeněk: Olomoucký orloj, Olomouc 1985.
- Šimková, Anežka: Olomoucký orloj v proměnách staletí, Olomouc 1989.
- Šimková, Anežka: Orloj, in: Horní náměstí v Olomouci, Olomouc 1995, s. 62 – 65.
- Michna, Pavel: Olomoucký orloj. Na paměť 100. výročí zániku historické památky, Vlastivědný věstník moravský 50, 1998, s. 167 – 183.
- Šimková, Anežka: Olomoucký orloj. In: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550, III. Olomoucko (eds. I. Hlobil – M. Perútka), Olomouc 1999, s. 571 – 574.
- Michal, Stanislav: Hodinářství a hodináři v českých zemích, Praha 2002.

Čermák, Miloslav, Olomoucká řemesla a obchod v minulosti, Olomouc 2002, s. 118 –123.

Čermák, Miloslav: Olomoucký orloj, Olomouc 2005.

Nather, Wilhelm: Die olmützer Häuserchronik, I.–II. (eds. F. Nather a V. Spáčil), Olomouc 2005–2006.

Olomouc Clockmakers and Their Products in the Collections of the Museum of National Art and History in Olomouc

Radim Himmeler

Summary:

Clock making has a rich tradition in Olomouc, with beginnings reaching back to the second half of the 14th century. Next to Prague, Olomouc is one of the most significant clock making centres in the Czech lands. The activity of clockmakers in the city is documented by archival sources as well as works that have been preserved.

The oldest mention of the existence of a clockmaker in Olomouc is from 1392, when a certain Mikuláš is referred to as the “rector orologii,” the keeper of the town clock tower. The continual presence of clockmakers is documented in the town from the beginning of the 16th century, and over the course of four centuries records show that at least 92 plied their trade here. There were always fewer clock makers in comparison to other medieval craftsmen; this was due to the fact that it was a highly specialized craft that demanded dexterity and ingenuity. From the beginning clock makers were organized in a common guild with other crafts involving fine mechanics (locksmiths, gunsmiths, and screw makers). The joint guild articles (rules) from 1574 and 1671 were updated and amended. An independent clockmakers’ guild didn’t appear in Olomouc until 1793.

Many public and private collections in the Czech Republic and abroad feature clocks created in Olomouc clock making workshops. In addition to the historical components of the Olomouc astronomical clock the collection at the Regional Museum in Olomouc also includes dozens of clocks and watches created by Olomouc clockmakers. Among these we can mention Hans Pohl, who worked on the reconstruction of the astronomical clock in 1570–1575, Martin Vogt, active in Olomouc in 1729–1745 and the creator of numerous types of Baroque clocks, and Josef Radda, whose workshop in the second half of the 19th century produced many beautiful table clocks and figural clocks.

The importance of Olomouc as a clock making centre was underscored by the presence of the astronomical clock on the town hall from at least the beginning of the 15th century. Along with the older and more famous Prague astronomical clock it was one of two such clocks in the Czech lands. The construction and maintenance of the astronomical clock demanded considerable tech-

nical, astronomical, and artistic knowledge and skill that could only be accomplished by exceptional clock making professionals. The Olomouc astronomical clock has undergone several phases of reconstruction over the centuries. More than the internal mechanical works, which essentially remained unchanged between the 16th century and 1898, these changes mainly concerned the exterior artistic ornamentati

On of the astronomical clock. The appearance of the clock was influenced by several artistic styles, from Gothic all the way to Socialist Realism, and the subject matter was shaped by the different ideologies of the ruling regimes. The final and most considerable change was the ahistoric reconstruction in the years 1947 to 1955, which completely obliterated the last reminders of the clock's medieval character.